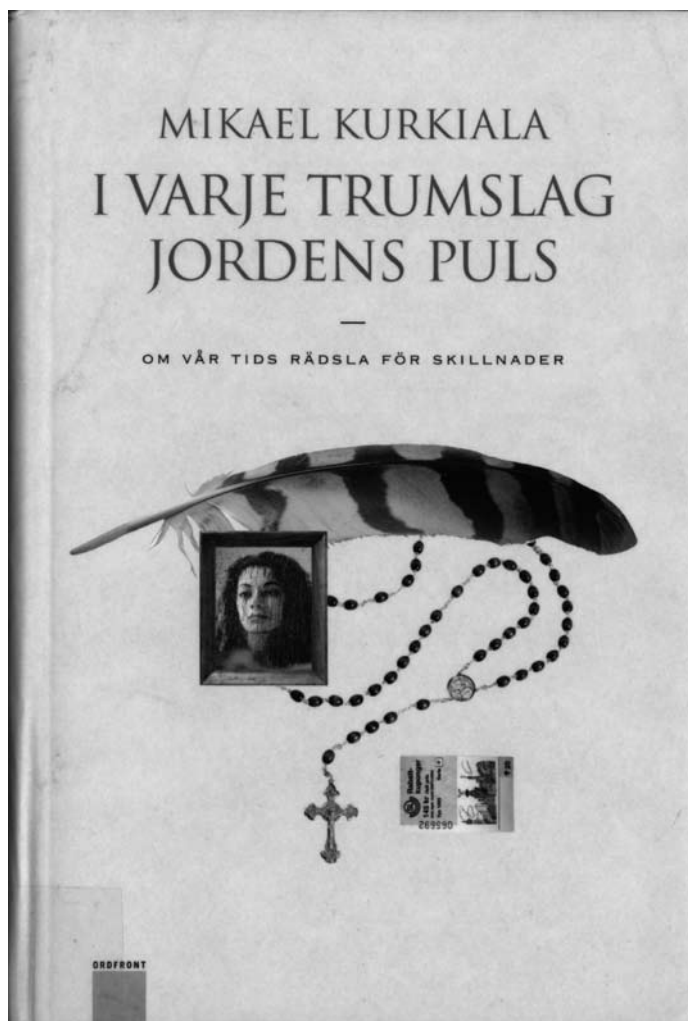

Ska vi tänka med hjärtat eller hjärnan?

Titel: I varje trumslag jordens puls.
Om vår tids rädsla för skillnader.
Författare: Mikael Kurkiala
Sidantal: 316
Förlag: Ordfront 2005

Mikael Kurkiala är kulturanthropolog och verksam vid Uppsala universitet. Han forskar om lakotaindianerna i USA – indianböckernas- och filmernas "sioux"-indianer – och har doktorerat på en avhandling om dem.

I den här boken ger han oss sina egna tankar i rörelsen mellan Sverige och USA, och mellan de frågor hans forskning och den aktuella debatten i Sverige reser. Boken blir ett slags blandning mellan

lärobok i antropologiskt tänkande och debattbok.

I Uppsala inträffade också år 2002 mordet på den unga kurdisk-svenska kvinnan Fadime Sahindal. Mikael Kurkiala berörs, som många av oss, djupt av händelsen och engagerar sig i debatten kring mordet. Han märker efter en tid att hans eget professionellasynsätt på begreppet kultur såsom varandenågot som styrmänniskors handlande, men i nödvändigt vis till att göra något trevligt – inte är populär att föra fram i den svenska debatten. Särskilt gäller detta hedersmordsdebatten i spåren av Fadime-mordet.

Allt tal om "kultur" i samband med mord, övergrepp eller förtryckande handlingar betraktas oftast i denna svenska debatt som ett försök att urskulda och försvara händelser. Ja, som ett sätt att säga att "det här är en del av dessa människors

kultur, så det kan vi inte hindra."

Som jag uppfattar det är det tvärtom detta något helt annat Mikael Kurkiala vill ha sagt i sin bok, nämligen: Kulturer kan förändras. Man kan bekämpa de delar av dem som är negativa, utan att helheten förstörs.

Ja till mytskapande

Kurkiala tar exemplet med den barnaga som var en del av den finska kultur han växte upp i. Idag är barnaga inte längre socialt accepterat i Finland. Lagstiftning och debatt har haft effekt. Men, påpekar Mikael Kurkiala, den finska kulturen har inte försvunnit för det. Detsamma borde gälla hedersmord verkar han mena. Han påpekar också att även i vår egen kultur finns områden där unga kvinnors kroppar görs till spelplaner för samhällskonventioner, vilket inte resulterar i hedersmord men väl anorexi.

Ibland blir antropologer anklagade för att vid sina korta fältarbeten romantisera en hård verklighet, vara naiva eller gå på en mytbild som olika folkslag, till exempel indianer, vill presentera av sig själva. Man kan säga att Mikael Kurkiala i denna bok möter sådan kritik på ett mycket skickligt sätt. Istället för att förneka detta säger han ett rungande "ja!" till mytskapande.

"Det är så vi människor fungerar", tycks han mena: "Symboler och myter", skriver Mikael Kurkiala, är de redskap människan "nyttjar för att intellektuellt och emotionellt hantera sin värld".

Tja, är det verkligen enbart så? Kritiskt tänkande, slutsatser dragna av långvariga iakttagelser och av upprepbara experiment, en förmåga att betrakta sig själv utifrån och ifrågasätta egna värderingar och känslostormar – är inte allt detta också del av människoskapet sedan forntiden och kanske långt innan dess?

Ibland anar man alltså Rousseaus "gode vilde" i en del av Kurkialas utläggningar. Men istället för att försöka hävda att till exempel de lakotaindianer han forskat på verkligen är miljövänner in absurdum, erkänner han dock att han var ganska naiv när han började resa till dem. Först såg han till exempel inte den väldiga nedskräpningen på deras landområden som något indianerna själva kunde ha orsakat.

Det viktiga, verkar Kurkiala mena, är ändå att indianerna har något som "vi" saknar: en metod att knyta an till det djupast mänskliga i var och en, det som ligger bortom yttre roller, utseende eller klädsel. Detta utför de till exempel i sina svetthydde-ceremonier.

Hjärta eller hjärna?

Mikael Kurkiala – och vi alla – kan blicka ut över en värld med många mörka inslag. 11 september och dess följder, konflikter, krigshot. Mikael Kurkiala vill därför ha mera hjärta i allas handlande, och det är väl i förstone svårt att inte känna en viss sympati för det projektet. Han skriver: "hjärnan är förmodligen vår mest överskattade kroppsdel".

Medan jag läser Kurkialas bok går jag och ser Erik Gandinis och Tarek Salehs film "Gitmo", en dokumentärfilm om Guantánamolägre på Kuba, platsen där Bush så flyhänt lät fångsla allas våra fiender. De svenska filmarna besöker förutom Kuba också Rumänien för att intervjua anställda i de militära vaktbolag som skö-

ter en del av USA-koalitionens ockupation av Irak. Dessa militärbolagsanställda "arbetar" ofta utan uniform. De tar stora risker, de dödar och dödas. Och – de står utanför alla lagar och regler. USA-koalitionen vill bland annat ha dem i Irak för att de militärbolagsanställdas dödskal minskar den reguljära arméns dödskal, vilket skulle kunna öka antikrigsopinionen hemma i USA och England. Hur många militärbolagsanställda som dör vet ingen riktigt.

En av de anställda rumänerna, de gör alla intrycket av att vara (före detta?) kriminella, får frågan:

– Men, om ni står utanför alla lagar – vad styr då era handlingar i olika situationer?

Rumänen lägger leende handen på bröstet och svarar:

– Hjärtat.

Först kan detta ju låta riktigt bra, men eftersom vi vet vad denne man har som födkrok inger hans svar en rysning av obehag.

Rysningar inger även ljudet från de hundratals fångslade som ropar till varandra ur sina burar en helt vanlig kväll på Guantánamo. Gandini och Saleh lyckas faktiskt få med det ljudet i sin film och bevisar hörbart att människors värdighet kränks.

Övergriper även i Sverige. Vid ett tillfälle klagade jag inför en bekant över den svenska asylpolitiken och ansåg den vara "okänslig". Debattens vågor gick just då höga om de apatiska flyktingbarnen. Men min bekant förvånade mig genom att säga:

– Jamen, det är ju just okänslig den ska vara. Det vill säga, asylpolitiken ska inte styras av känslostormar eller personliga preferenser hos enskilda. Den ska innebära lika behandling av alla enligt ett regelverk.

Kanske följs, för det mesta, regelverken. Ändå avvisas folk ur Sverige till tortyr, ändå ligger flyktingbarn här i välfärdslandet Sverige i ett livsfarligt tillstånd, ändå produceras vapen direkt till Irakkriget av Bofors Defence i Karlskoga. Det är djupt upprörande.

Förut ansåg nog många det vara överdrivet när demonstranter smetade blod eller rödfärg på vapenindustrier eller på institutioners ombudartill övergrepp mot människor. Nu är det kanske något fler som ändå anser att sådana symbolhandlingar ändå påvisar vad alltihop handlar

om: Människor av kött och blod.

Mikael Kurkialas eget förslag till "lösning på världsproblem" av ovanstående slag blir, kanske något oväntat, Jesus. Mikael Kurkiala menar, utan att direkt göra något trosdeklaration, att Jesubudskap har inslag som går att tillämpa som rättesnöre i många situationer. Kritik av typen "Bush och bin Ladin är ju också religiösa" avfärdar han genom att ungefär säga att religion kan användas i dåliga syften, men det kan också rationalitet och förnuft. Religionen är ändå det som kan få oss att känna medlidande med andra, anser Kurkiala, och tycks vilja dra en lans för kristendomen.

Hittills har ju antropologer oftast undvikit sådant, det betraktas som svärande i kyrkan att börja deklarerat hur man själv "upplever världen".

På ett övertygande sätt visar Kurkiala i sin bok hur vår tid präglas av rädsla för skillnader. Men finns det inte inuti denna rädsla också något annat, en rädsla för – jämlikhet? "De fattiga massorna" blir i våra TV-nyheter oftast framställda som en stenkastande hop. Det som står på plakatet, de krav som ställs, kommer sällan upp till diskussion. Rättvisa, lika rättigheter, lika tillgång till världens resurser, lika tillgång till jobb och utbildningsmöjligheter – kraven framställs i många massmedier allt oftare som problematiska, nästan hotfulla. Men är det från dessa rörelser som det stora hotet kommer? Eller från dem som vill öka ojämlikheten, plundra naturen för vinstens skull och avslutningsvis börja fyra av kärnvapen?

Mikael Kurkiala är en av Sveriges idag intressantaste antropologer. Kurkialas bok är bra och läsvärd. Även om man inte alltid håller med honom är det dessutom något väldigt uppfriskande över en kulturantropolog som inte helatiden försöker vara så politiskt korrekt. Han sätter igång vår tankeapparat. Och större delen av denna lär väl irriterande nog ändå finnas i den där förkättrade hjärnan.

Henrik Persson